

УДК 658.1; 320.323

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА В НЕСТАБІЛЬНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

О.Б. Моргулець, М.М. Зеленчук

Київський національний університет технологій та дизайну

У статті відображено концептуальні погляди авторів на проблеми забезпечення та управління економічною стійкістю підприємств. Розроблено пропозиції щодо забезпечення економічної стійкості вітчизняних малих підприємств в нестабільних умовах господарювання.

Ключові слова: економічна стійкість, малий бізнес, нестабільність середовища, конкурентоспроможність, ризик-менеджмент, антикризова політика.

В нестабільних умовах господарювання, в яких функціонують вітчизняні підприємства, запорукою успіху та основою стабільного організаційного розвитку є забезпечення їх економічної стійкості. Нинішня діяльність малого бізнесу найбільше піддається негативному впливу нестабільного зовнішнього середовища, що призводить до появи дестабілізуючих факторів. Розвиток економіки залежить від стійкого та ефективного функціонування підприємницьких структур нині та в майбутньому. Разом з тим ринковому середовищу властива невизначеність, яка загострюється умовами трансформації економічної системи. Це призводить до виникнення ризикових ситуацій у діяльності малого бізнесу та їх можливого деструктивного прояву – кризи, яка супроводжується фінансовими негараздами, уповільнює або робить неможливим подальше функціонування і розвиток підприємств.

За офіційними даними Державного комітету статистики України, у I півріччі 2011 р. частка збиткових підприємств становила 41,1%, порівнюючи з аналогічним періодом 2010 р. даний показник знизився на 14,7%, що свідчить про початок позитивної тенденції зниження збиткових підприємств України. Зауважимо, що до 2011р. тенденція мала негативну динаміку. Індекс промислової продукції за I півріччя 2011 р. знизився на 2 % в порівнянні з аналогічним періодом 2010 р., а індекс споживчих цін товарів та послуг за аналітичний період зріс на 5,4 %; при цьому індекс цін виробників промислової продукції зріс за відповідний період на 16,3 % [1]. Для малого бізнесу ситуація ускладнилася з введенням в дію нового податкового кодексу, який має чимало спірних моментів, і безсумнівно вимагає необхідності внесення змін і поправок, які слід очікувати найближчим часом. Все це свідчать про те, що вітчизняні підприємці досі працюють в

економічно нестабільних умовах господарювання. Невизначеність економічної ситуації ставить підприємства, зокрема малого бізнесу, на межу виживання і вимагає пошуку та застосування нових нестандартних методів і рішень. Тому дослідження проблем забезпечення та управління економічною стійкістю вітчизняних підприємств сьогодні є актуальними, і особливо важливими для малого бізнесу, який найбільше потерпає від негативного впливу нестабільного зовнішнього середовища.

Постановка завдання

Метою статті є розширення концептуальної бази менеджменту підприємств малого бізнесу на основі дослідження проблем забезпечення економічної стійкості в нестабільних умовах господарювання та розробка практичних пропозицій щодо управління економічною стійкістю малих підприємств.

Об'єкт та методи дослідження

Різні аспекти дослідження економічної стійкості знайшли своє відображення в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів. Так, О.А. Поліщук досліджував теоретико-методологічні основи оцінки економічної стійкості малих сільськогосподарських підприємств [2]; питаннями економічної стійкості в АПК (на прикладі комплексних оцінок як сільськогосподарських, так і промислових підприємств) займалися О.В. Зайцев [3] та В.Л. Іванов [4]. Власну методику моделювання економічної стійкості підприємств АПК пропонує С.Н. Анохін. За допомогою його розробок на основі дисперсійних відхилень і регресійного аналізу кожного економічного показника, можна виявити допустимі межі при плануванні сценаріїв економічної стійкості [5].

Дослідженню проблем економічної стійкості підприємств присвячені роботи М.С. Абрютіної, С.Н. Анохіна, О.В. Ареф'євої, Л.В. Балабанової, І.А. Бланка, І.В. Брянцевої, А.П. Воронова, В.В. Грачаного, О.В. Зайцева, В.Л. Іванова, А.А. Колобова, Г.В. Козаченко, Л.А. Костирко, Л.Г. Мельника, О.В. Оліфірова, І.Н. Омельченко, Л.О. Омелянович, Н.Ю. Псарєвої, А.Н. Полозової, Е.С. Стоянової, І.О. Тарасенко, А.І. Хорева, Л.В. Фролової, Дж. Найман та ін.

Огляд останніх публікацій [2-11] з проблем економічної стійкості дає змогу трактувати цю економічну категорію як стан підприємства, в якому воно є внутрішньо стабільним та здатним своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища, щоб не лише зберегти і сформулювати чинники, які забезпечують його рівновагу, а й сприяти його подальшому розвитку. Однак огляд наукової літератури довів, що сьогодні немає загальноприйнятого підходу до забезпечення та управління економічною стійкістю

підприємств, зокрема малого бізнесу, в нестабільних умовах господарювання. Таким чином, актуальність проблем забезпечення економічної стійкості вітчизняних малих підприємств в нестабільних умовах господарювання вимагає сучасних досліджень і розробок.

Результати дослідження та їх обговорення

Функціонування ринкової економіки як і будь-якої економічної системи не є рівномірним і безперервним. Економічне зростання час від часу чергується з процесами застою та спаду, тобто зниженням усієї економічної та ділової активності. Такі періодичні коливання свідчать про циклічний характер економічного розвитку. Тобто ринкове саморегулювання на певному етапі зумовлює виникнення економічних криз, які й надалі його супроводжують. Не так давно весь світ та, зокрема, й Україна пережили саме такий етап спаду всіх чинників розвитку економіки в цілому. Світова фінансова криза, що розпочалась у 2008 році зачепила в тій чи іншій мірі економіки більшості країн світу. В тому числі наслідки кризи були відчутні і в Україні.

Питання забезпечення економічної стійкості підприємства за сучасних нестабільних умов господарювання є досить актуальними, як для його керівництва і власників, так і для інвесторів, партнерів, кредиторів, державних органів. Дане питання цікавить і конкурентів, але вже в іншому аспекті – негативному, оскільки вони зацікавлені в ослабленні позицій конкурентів на ринку.

Економічна стійкість підприємства в науковій літературі здебільшого розглядається як володіння саморегульованою системою факторів виробничого, фінансового та соціального характеру, здатною незалежно від зовнішніх впливів і внутрішнього стану підприємства, за рахунок взаємної оптимізації внутрішньої структури і внутрішніх зв'язків, забезпечувати стійку фінансову та виробничо-технологічну активність з метою задоволення суспільних і соціальних потреб як колективу даного підприємства, так і суспільства в цілому [7]. Стан економічної стійкості підприємства характеризується ступенем його прибутковості та оборотності капіталу, фінансової стійкості та джерелами фінансування, здатністю розраховуватися за борговими зобов'язаннями [12].

Для оцінки економічної стійкості підприємства необхідна відповідна інформаційна база. Такою можуть бути звіт про фінансові результати діяльності і баланс – підсумковий документ про склад засобів діяльності підприємства та джерела їхнього формування в грошовій формі на початку та наприкінці звітного періоду.

Метою оцінки фінансового стану підприємства в системі управління економічною стійкістю є розробка і реалізація заходів, направлених на забезпечення довгострокової платоспроможності, досягнення достатнього рівня фінансової стійкості підприємства, встановлення можливості подальшого розвитку підприємства, забезпечення прибутковості.

Фінансова діяльність малого підприємства має бути спрямована на забезпечення систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства, особливо актуальним є належне виконання цих функцій в нестабільних та несприятливих умовах господарювання. Кредитори та інвестори аналізують фінансовий стан підприємств, щоб мінімізувати свої ризики за позиками та внесками, а також для необхідного диференціювання відсоткових ставок.

Управління малим підприємством в нестабільних, несприятливих умовах господарювання має свої особливості. Так однією з них є те, що опиратися в такий період потрібно переважно на власні ресурси. Зауважимо, що створення резервного фонду є одним із найголовніших пунктів фінансового планування. Розмір подібного фонду встановлюється в межах дворічного забезпечення підприємства в умовах повної відсутності надходжень ззовні. Потрібно відзначити, що дуже важко поєднати економічний розвиток і стійкість підприємства в умовах потенційної загрози нестабільного зовнішнього середовища. Пріоритетного значення набуває діагностування фінансового стану підприємства в процесі аналізу його фінансової стійкості. Початком управління економічною стійкістю на підприємстві є діагностика ранніх ознак кризи та ідентифікація фінансового стану підприємства: нормальне, передкризове, кризове.

Для малого підприємства, що бажає розвиватися навіть у несприятливих умовах, можна виділити таку послідовність дій:

- стратегічно направлене антикризове планування в несприятливих умовах відіграє першорядну роль. В умовах динамічно змінюваного середовища воно є найважливішим чинником стійкості й розвитку підприємства. Ефективність стратегії визначається відповідними внутрішніми параметрами підприємства, його становищем на ринку та у зовнішньому середовищі в цілому. Виділяючи слабкі місця, слід спрямовувати всі сили на їхнє усунення.

У випадку, якщо підприємство має стійку внутрішню структуру й об'ємні запаси, але зовнішнє середовище занадто нестабільне, найбільш ефективними будуть дії з пом'якшення зовнішніх загроз на ринку шляхом диверсифікації (освоєння нових товарів і ринків) й інтеграції бізнесу. У випадку, якщо підприємство має більше слабких сторін, ніж сильних, доцільним є або концентрація на дуже вузькому сегменті ринку, або вихід із ринку. Таким чином, розробка стратегії розвитку підприємства – процедура комплексна, що охоплює не тільки всі напрямки роботи підприємства (маркетинг, фінанси, персонал, організаційну структуру, виробництво й управління), але й зовнішнє оточення підприємства (ринок, конкурентів, клієнтів і постачальників). У мінливих умовах зовнішнього середовища, коли час на ухвалення рішення різко скорочується, наявність гнучкої стратегії набуває життєво важливого значення;

- управління малим підприємством в нестабільних та несприятливих умовах господарювання обумовлене швидким реагуванням і здатністю прогнозувати ситуацію, швидко знаходячи ті проблеми, які необхідно вирішити. Стан справ у всіх підрозділах підприємства відразу неможливо відстежити за допомогою звичайного інструментарію. Єдиний інформаційний простір із концентрацією в руках керівника створить обсяг інформації, але на її переробку й синхронізацію піде занадто багато часу, а її актуальність буде втрачена. Як правило, керівник отримує від своїх аналітиків статистичні дані, що не відбивають механізмів взаємодій фінансових показників. Тому потрібен інший інструмент – систематизовані дані про стан справ у кожному підрозділі, зведені в загальну схему й розміщені в певній послідовності;
- формування бюджету підприємства. Планування витрат і передавання повноважень із управління витратами менеджерам підрозділів дозволить значно знизити витрати підприємства. Досвід закордонних підприємств дозволяє оптимізувати витрати й прибутки в такий спосіб: планування здійснюється щотижня менеджерами підприємства; спочатку визначається прибуток, який планується одержати; виділяються джерела одержання прибутку; менеджер кожного підрозділу аргументує доцільність вкладення з точки зору очікуваного прибутку. Створений накопичувальний фонд із коштів, отриманих підрозділом за попередні періоди, що залишився після розподілу по основних фондах основного прибутку, фінансує

подальшу роботу підрозділу. Таким чином, витрати підприємства не перевищують прибутків;

- скорочення витрат на оплату праці являється альтернативою скорочення персоналу. Слід розробити бонусні схеми для персоналу підприємства й мотивувати його на зниження витрат. За основу може бути прийнята схема, при якій частина зекономлених витрат виплачується співробітникам. У цьому випадку сумлінні й професійно грамотні співробітники зароблять більше, а несумлінні після закінчення часу, не одержуючи звичної оплати, будуть змушені звільнитися. Це сприятиме оздоровленню колективу та підвищить активність і продуктивність співробітників, що залишилися;
- приділення особливої уваги розробці антикризового асортименту продукції (послуг), що дозволить не тільки ефективно функціонувати в умовах зниження попиту, але й дасть можливість збільшити частку підприємства на ринку. Варто задуматися над чітким ранжируванням свого товару (послуг) для конкретних споживчих груп і, виділивши ті, які приносять найбільший прибуток, переглянути асортимент й цінову політику підприємства.

В нестабільних умовах господарювання основним завданням для будь-якого підприємства стає адаптація до нових, досить складних і жорстких умов, які диктує зовнішнє середовище. Необхідною умовою стабільного функціонування підприємства в означеному середовищі є підтримка платоспроможності як здатності виконувати свої зобов'язання в повному обсязі у встановлений термін.

Фінансовим менеджерам для забезпечення платоспроможного стану підприємства в несприятливих умовах необхідно, в першу чергу, вирішити дві основні задачі: відновлення прибутковості основного виду діяльності та збалансування руху коштів. Ці задачі є тактичними, їх можна віднести до першого етапу підтримання на підприємстві платоспроможного стану. Реалізація цих задач дозволить уникнути кризової тенденції у короткостроковому періоді. Для підтримки платоспроможності підприємства у довгостроковій перспективі необхідно ставити і вирішувати завдання стратегічної спрямованості. До таких завдань належать: досягнення конкурентоспроможності підприємства; ефективне вкладення власних і позикових засобів; збільшення обсягів діяльності і освоєння нових ринків збуту продукції; зниження ризиків утрати платоспроможності в довгостроковому періоді [8].

Таким чином, управління конкурентоспроможністю підприємства, проведення результативної маркетингової і ризикової політики, прибуткове вкладання вільних коштів і раціональне використання залучених ресурсів є основними напрямками досягнення платоспроможності підприємства в нестабільних та несприятливих умовах господарювання. Отже, для забезпечення платоспроможності підприємства необхідно своєчасно й ефективно вирішувати короткострокові (тактичні) і довгострокові (стратегічні) управлінські задачі.

Для досягнення, економічної стабільності та прибутковості в період несприятливого впливу зовнішнього середовища основними завданнями керівництва є: по-перше, зберегти досягнуті обсяги виробництва і реалізації продукції; по-друге, прискорити оборотність активів; по-третє, знизити заборгованість.

Стабілізація прибутковості є комплексним завданням при забезпеченні платоспроможності підприємства у нестабільний період діяльності. Його вирішення потребує дотримання принципу оптимальності і урахування взаємопов'язаності показників рентабельності, обіговості та заборгованості. Збалансування руху коштів у короткостроковому періоді досягається узгодженістю грошових потоків за операційною, інвестиційною і фінансовою діяльністю у часі і за обсягами при реалізації заходів зі скорочення витрат і зростання грошових надходжень.

Важливим інструментом забезпечення економічної стійкості підприємства у довгостроковому періоді є комплекс заходів і процедур ризик-менеджменту, що впливають на її рівень. Організація ризик-менеджменту на підприємстві дає можливість одночасно вирішувати чи створювати сприятливі умови для вирішення основних завдань його діяльності, серед яких: планування очікуваних прибутків і збитків, зниження непередбачуваних витрат, оптимізація податкових платежів, підвищення кредитного та інвестиційного рейтингу, підвищення економічної стійкості тощо. Вирішення цих завдань сприятиме досягненню стратегічних фінансових цілей підприємства [10].

Варто зауважити, що проблема має дві сторони: першу – небезпечну й руйнівну, а другу – спрямовану на активізацію потенціалу підприємства, посилення контролю та аналізу, за якого стають явними допущені помилки й постає неминуча необхідність їх виправлення. Від прийнятих у цей момент рішень і виконуваних дій залежить чи виживе підприємство й з якими результатами воно вийде з економічного безладдя. Спроби перечекати негаразди, відклавши плани з розвитку підприємства й виправдовуючи бездіяльність несприятливими умовами – це прямий шлях до банкрутства. Емоційно

прийняте рішення про закриття або замороження бізнесу в більшості випадків призведе до захоплення частки ринку конкурентами, які мають стратегічне бачення. Нестабільність, навіть якщо тимчасово вона негативно впливає на підприємство, можна розглядати як час для розвитку підприємництва, захоплення або розширення частки ринку, звільнення його від слабких учасників.

Висновки

В сучасних умовах проблема забезпечення економічної стійкості та організаційного розвитку підприємства набуває першочергового значення, так як вона значно ускладнюється нестабільним і здебільшого негативним впливом зовнішнього середовища. Таким чином, головною метою управління економічною стійкістю підприємства є забезпечення економічної безпеки та стабільності функціонування і розвитку підприємства в довгостроковій перспективі. Відповідно, забезпечення високого рівня економічної стійкості підприємства в процесі його розвитку та функціонування забезпечується формуванням оптимальної та гнучкої системи управління, спроможної вчасно запобігати ризикам втрати платоспроможності та ліквідності, конкурентоспроможності та стабільності.

Управління малим підприємством в умовах сьогодення має свої особливості, спираючись на які сформовано ряд найважливіших вимог, їх виконання допоможе малим підприємствам забезпечити економічну стійкість в умовах несприятливого середовища. Це – розробка стратегічно направленої антикризової політики; завчасне передбачення змін середовища; забезпечення швидкого реагування на зміни та здатності приймати інтуїтивні управлінські рішення; зниження усіх витрат підприємства; відмова від найменш рентабельних та нерентабельних видів продукції (послуг); мобілізація та активізація внутрішнього потенціалу; пріоритетність морального заохочення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Поліщук О.А. Теоретико-методологічні основи оцінки економічної стійкості сільськогосподарських підприємств / О.А. Поліщук // Економіка: проблеми теорії та практики. – Донецьк, 2007. – С. 367-374. – (Вип. 225, Т. 2).
3. Зайцев О.В. Оценка экономической устойчивости промышленных предприятий (на примере промышленности строительных материалов): автореф. дис. на соискание

- уч. степени канд. екон. наук: 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / О. В. Зайцев. – Хабаровск, 2007. – 23, [1] с.
4. Иванов В.Л. Управління економічною стійкістю промислових підприємств (на прикладі підприємств машинобудівного комплексу) / В. Л. Иванов. – Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля, 2005. – 266 с.
 5. Анохін С.Н. Методика моделювання економічної устойчивости промислових підприємств в сучасних умовах: [текст] / Анохін С.Н. – Саратов: Саратов. гос. техн. ун-т, 2000. – 40 с.
 6. Василенко О.В. Менеджмент устойчивого розвитку підприємств: [монографія] / О.В. Василенко. – К.: Центр учебной литературы, 2005. – 648 с.
 7. Гречаний В. В. Экономическая устойчивость предприятия и факторы ее стабилизации / В. В. Гречаний // Коммунальное хозяйство городов. – 2000. – №26. – С.157-159.
 8. Малий бізнес: стійкість та компенсаторні можливості : [монографія] / Г. В. Козаченко, А. Е. Воронкова, В. Ю. Медяник, В.В. Назаров. – К.: Лібра, 2003. – 328 с.
 9. Мельник Л.Г. Основи стійкого розвитку: навч. посіб. [для післядипломної освіти] / Л. Г. Мельник. – Суми: Університетська книга, 2006. – 366 с.
 10. Моргулець О.Б. Управління економічною стійкістю підприємницьких структур на основі ризик-менеджменту / О.Б. Моргулець, Н.В. Хлістунова // Вісник КНУТД, 2010. – №5. – С. 101-108.
 11. Шандова Н.В. Оцінка загальної стійкості розвитку промислового підприємства / Н.В. Шандова // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9. – С. 169-173.
 12. Теория и практика антикризисного управления: [под ред. С. Г. Беляева, В. И. Кошкина]. – М.: ЮНИТИ, 2005.

О.Б. Моргулец, М.М. Зеленчук

Обеспечение экономической устойчивости малого предприятия в нестабильных условиях хозяйствования.

В статье отображены концептуальные взгляды авторов на проблемы обеспечения и управления экономической устойчивостью предприятия. Разработаны предложения относительно обеспечения экономической устойчивости украинских малых предприятий в нестабильных условиях хозяйствования.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, малый бизнес, нестабильность среды, конкурентоспособность, риск-менеджмент, антикризисная политика.

O.B. Morgulets, M.M. Zelenchuk

Providing the economic firmness of small enterprise in unstable operating conditions.

In the article the conceptual looks of authors are represented to the problems of providing and management of enterprises economic firmness. Suggestions are worked out in relation to providing the economic firmness of domestic small enterprises in the unstable operating conditions.

Keywords: economic firmness, small business, instability of environment, competitiveness, risk-management, antecrisis policy.